

Tết Tết Tết

Hữu Thọ

Ừa, Tết là cái gì?

Xưa, người ta chia 1 năm ra thành 24 tiết khí và coi tiết khởi đầu 1 chu kỳ canh tác nông nghiệp là quan trọng nhất, gọi là Tiết Nguyên Đán. Thế rồi chẳng biết từ khi nào tiết biến ra tết.

Nguyên Đán là gì?

Nguyên là sự khởi đầu, Đán là buổi sáng sớm, Nguyên Đán là Ngày đầu tiên của 1 năm nông lịch. Hầu hết các nền văn minh lúa nước đều ăn tết sau khi thu hoạch mùa màng. Thóc lúa đã đầy bồ, Đông rét buốt đã tàn, Xuân ấm áp đang tới, ngu gì mà không ăn chơi nhảy múa?

Tết Nguyên Đán có từ bao giờ?

Từ năm 2.879 TCN, gọi là Xuân tiết hoặc Nông lịch tân niên. Tùy thời kỳ, thời điểm tết du di tí chút: Nhà Hạ chọn tháng Giêng (tháng Dần); nhà Thương chọn tháng Chạp (tháng Sửu); nhà Chu tháng 11 (tháng Tý). Đến đời Đông Chu, Khổng Tử chọn lại tháng Giêng. Đến Tần Thủy Hoàng đổi qua tháng 10 (tháng Hợi). Năm 140 TCN Hán Vũ Đế chọn lại tháng Giêng và giữ nguyên từ đó đến nay. Người Việt ta cứ thế ăn theo, khỏe re! Từ khi Pháp đến cai trị, dân mình gọi bég là Tết Ta để phân biệt với Tết của Tây.

Tết Tàu hay Tết Ta?

Nhiều nhà nghiên cứu bảo: Thời cổ đại có 2 chủng tộc sống trên lãnh thổ Tàu ngày nay, người Hán ở phía Bắc sông Dương Tử (Trường Giang) chủ yếu sống du mục, lác đác trồng ngô (bắp), cao lương (bo bo) và người Bách Việt ở phía Nam sông Dương Tử, trồng lúa nước hơi bị siêu. Tết Nguyên Đán là lễ hội nông nghiệp, chắc chắn phải xuất phát từ người Bách Việt (trong đó có dân Ta), người Hán chỉ ăn theo thôi. Vậy gọi Tết Ta là đúng.

Ở đâu ăn Tết Nguyên Đán?

Xưa, Tết Nguyên Đán chỉ có ở Tàu và những nơi ảnh hưởng văn hóa Tàu, đó là Ta, Triều Tiên, Nhật Bản, Mông Cổ. Nay, người Tàu, người Ta phát tán tóe tòe loe khắp quả đất, nên ở đâu ở đâu cũng có Tết Nguyên Đán. Riêng Nhật Bản, từ năm 1873 người ta bỏ Tết Nguyên Đán, chỉ ăn Tết Tây thôi. Mở cửa rộng quá, hể! Thực ra cũng có lý, bởi xứ Phù Tang hàng năm có lễ hội hoa Anh Đào vào tháng 3 Dương lịch, rất chi là hoành tráng. Nếu ăn Tết Nguyên Đán thì gần quá, loãng.

Có phải tất tần tật người Việt Nam ăn Tết Nguyên Đán?

Đúng, mà ừ đúng. Đúng là vì nhà nước cho nghỉ Tết, tội gì không ăn? Ừ đúng là vì mỗi dân tộc, mỗi cộng đồng lại có tết riêng.

- Ở Việt Bắc, cấy lúa xong, bắt đầu nông nhàn, trâu bò nghỉ xả hơi, người Tày, Nùng ăn Tết Xo Lọc (hay Xó Lọc), nghĩa là “xin lộc”, còn gọi là Tết Vía Trầu, ngày 6-6 Âm lịch. Tết này phải có xôi ngũ sắc (5 màu, nhuộm bằng lá cây), vịt sáo măng và bún. Hồi đóng quân ở Lạng Sơn, tôi ăn rồi, hơi bị ngon!
- Ở Tây Bắc, người H’mông ăn tết vào đầu tháng Chạp Âm lịch, là mùa thu hoạch ngô (bắp), cây lương thực chính của họ. Quý vị xoi mèn mèn chưa? Bánh đúc ngô đấy. Tôi chén rồi, ngon đáo để!
- Với người Thái, cây lương thực chính là lúa nương. Ai chưa chén cơm lam nướng trong ống tre thì giơ tay? Sài Gòn bán đầy. Người Thái ăn Tết Xập Xí, ngày 14-7 Âm lịch, vừa thu hoạch xong lúa nương. Xập Xí là sao? Số 14, 15 tiếng Tàu đọc là thập tứ, thập ngũ; giọng Quảng Đông là xập xí, xập ngẫu: mười lăm cũng ừ mười tư cũng gặt. Híc!
- Ở Trung Bộ, thu hoạch lúa vào cuối mùa Thu, người Chăm ăn Tết Katê ngày 1-7 lịch Chăm, tức là cuối tháng 9 Dương lịch. Người ta kéo nhau lên tháp Chăm làm lễ, múa hát tưng bừng. Tôi tham dự rồi, vui ra phết!
- Tây Nguyên đa sắc tộc, thời điểm Tết có vênh nhau nhưng chung quy là sau vụ thu hoạch lúa, tầm tháng 3-4 Dương lịch. Bước sang mùa khô hanh, chẳng trồng cây được cái gì, vậy thì ăn chơi nhảy múa thôi. Hồi mới đóng quân ở Pleiku, tôi được phân công cùng 5-6 anh em đánh 1 xe tải vào rừng lấy củi. Cứ nhằm mấy đám nương mới đốt mà lượm cây, cành cháy dở, vừa khô vừa đỡ công cưa chặt, gần trưa đã đầy xe. Trên đường về ngang qua một buôn làng, tình cờ gặp lễ hội chiêng trống rộn ràng,

liền ghé vào. Thỏa sức ngắm các thiếu nữ Ba Na nhảy múa tưng bừng, ngực để trần nảy tưng tưng, quá đã!

- Ở Nam phần, người Khmer ăn Tết Chol Chnam Thmay lúc mùa màng thu hoạch xong, giữa tháng 4 Dương lịch. Ủa, sao thu hoạch lúa vào mùa hè? Nam Bộ làm quái gì có 4 mùa như ngoài Bắc, chỉ có “quê em 2 mùa mưa nắng” thôi. Lúc đó cũng là đầu năm Phật lịch, thành ra tết kép. Tôi xem đua ghe ngo rồi, hấp dẫn lắm lắm í.

Đông Nam Á thì sao?

Ở Campuchia, người Khmer tất nhiên là ăn Tết Chol Chnam Thmay. Đầu TK13, người Thái từ Vân Nam xuôi dòng Mê Kông di cư xuống phía nam. Một nhánh rẽ sang Lào thành người Lào Lùm, nhóm quá đầ vọt sang Tây Bắc nước ta thành người Thái trắng, Thái đen. Còn lại đi tiếp xuống, giành đất của người Khmer và Miến Điện, lập ra nước Xiêm, nay là Thái Lan. Chả là Thailand, tiếng Áng Lê có nghĩa là Đất của người Thái mà lị. He he! Từ đó, người Thái ở cả Xiêm và Lào cùng ăn Tết Chol Chnam Thmay như người Khmer, nhưng ở Xiêm gọi là Tết Songkran, ở Lào gọi là Tết Bunpimay, cùng có tục té nước. Sao lại té nước? Nguyên do ở Ấn Độ có tục tắm cho Phật, nơi đây xa Phật thì người ta tắm cho nhau. Tôi mấy lần ướt từ đầu đến đít khi được các bạn sinh viên Lào mời ăn tết. Người Thái ở Tây Bắc nước ta ứ liên quan gì đến người Khmer, nên chỉ có Tết Xập Xí như đã nói ở trên. Tôi chưa được ăn.

Philippin ăn Tết Tây, vì ảnh hưởng văn hóa châu Âu. Năm 1543, nhà thám hiểm Tây Ban Nha tên là de Villalobos đặt tên cho quần đảo này là Las Islas Filipinas để vinh danh Quốc vương của ông, sau gọn lại là Philippin. Đa đa số dân Indonesia và Brunei theo đạo Hồi nên ăn Tết Hồi giáo 26-28/6 Dương lịch. Singapore và Malaysia đa tôn giáo nên có 3 tết lớn: Tết Tahun Baru Hijiriah của Hồi giáo, Tết Tahun Baru Imlek Tahun của người Hoa và Tết Tahun Baru Saka của Ấn Độ giáo.

Bao giờ đến Tết Công-gô?

Dân mình thường nói vậy với ngụ ý “còn lâu mới có” hoặc “biết có hay không”. Sao vậy? Thời Pháp thuộc, lính da đen chiếm tỷ lệ cao trong đội quân lê dương của Pháp, mà người Công-gô hơi bị nhiều, dân ta gọi tắt tắt lính da đen là Công-gô, cho nó tiện. Hiện nay có 2 nước Công-gô, cùng nằm trên đường xích đạo, uống chung dòng nước sông Công-gô. Nước Cộng hòa Công-gô (Công-gô Brazaville) ấm no khá giả, ăn tết hàng năm như thiên hạ. Nước Cộng hòa Dân chủ Công-gô (Zaire) thì 50 năm mới có 1 cái tết. Lạ quá hể? Có lẽ vì đây là 1 trong 10 quốc gia nghèo đói nhất quả đất, đã lủ khủ các phong tục quái đản ứ giống ai lại còn nội chiến liên miên. Tuy thế, tết của họ kéo dài những 3 tháng cơ. Thế cũng sướng!

Thế còn Tết Ma-rốc?

Tương tự như Tết Công-gô. Lính Ma-rốc cũng lủ khủ trong đội quân lê dương. Xưa, bọn trẻ chúng tôi vẫn ngheu ngao hát nhái lời bài Giải phóng Điện Biên: Bớ ơi bớ ơi thằng Tây Ma-rốc/ Đầu trục lông lốc hai cái tai lợn sề... Tuy nhiên, họ có tết cũng bình thường, cả Hồi giáo và Thiên chúa giáo.

Nơi nào đón Tết Tây sớm nhất, muộn nhất?

Sớm nhất quả đất là quốc đảo Samoa, quốc đảo Tonga và đảo Christmas của Cộng hòa Kiribati ở giữa Thái Bình Dương, 31-12. Muộn nhất là TP Honolulu của bang Hawaii, Mỹ, cũng ở giữa Thái Bình Dương, ngày 01-01.

Vì sao tháng 1 âm lịch được gọi là tháng Giêng?

Ai cũng biết tháng Giêng chính là tháng đầu tiên của năm âm lịch, nhưng chắc chắn rất nhiều người không rõ, vì sao tháng 1 âm lịch lại được gọi là Giêng. Cùng với tháng Chạp, tháng Giêng rất đặc biệt vì có tên riêng thay vì chỉ được gọi theo số thứ tự như các tháng khác.

Nguồn gốc tên gọi tháng Giêng

Theo các nhà nghiên cứu, chữ Giêng bắt nguồn từ chữ Chính trong tiếng Hán. Tháng 1 âm lịch được người Trung Quốc rất coi trọng vì là tháng đầu tiên của năm, họ gọi nó là “chính nguyệt”. Thực tế các chữ vẫn “inh” khi “Nôm hóa” hay bị đọc chệch thành vẫn “iiêng”, chẳng hạn như “tứ chiếng” (trao tứ chiếng, gái giang hồ) có nguồn gốc từ “tứ chính trấn”.

Đối với người Việt Nam, tháng Giêng cũng có vai trò rất quan trọng. Đây là khoảng thời gian có sự kiện quan trọng nhất trong năm: Tết Nguyên đán, và là tháng có nhiều lễ hội nhất, gồm các hội đền, hội chùa, hội làng... Vì thế nên cha ông ta mới gọi “tháng Giêng là tháng ăn chơi”. Rằm tháng Giêng cũng được coi trọng hơn các rằm khác. “*Cả năm được rằm tháng Bảy, cả thầy được rằm tháng Giêng*”, “*Cúng quanh năm không bằng cúng rằm tháng Giêng*”. Năm có 12 rằm nhưng chỉ rằm tháng Giêng được gọi là Tết – Tết Nguyên tiêu.

Những kiêng kỵ trong tháng Giêng

Vì là tháng khởi đầu của năm nên để “đầu xuôi đuôi lọt”, người Việt Nam mong muốn giữ mọi thứ trọn vẹn, đẹp đẽ nhất trong khoảng thời gian này. Người già, người lớn luôn nhắc trẻ con, thanh niên cư xử đúng mực, không làm việc xấu kéo dông cả năm.

Trong tháng này, người ta cũng cố gắng cẩn thận để không làm rơi vỡ đồ đạc, vì sự đổ vỡ luôn mang hàm ý xui xẻo, đen đui; kiêng cãi vã, đánh mắng nhau. Đặc biệt về mặt tài chính, mọi người thường kiêng vay tiền và trả tiền trong tháng Giêng, nhất là trước rằm, bởi sự thất thoát tiền bạc hay nợ nần đều là điều cần tránh trong dịp đầu năm.